

Zoran Milošević, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad
Mičurin Mirče Berar, Pedagoški fakultet, Sombor

PETORICA VELIČANSTVENIH SREDNJOŠKOLSKOG FIZIČKOG VASPITANJA VOJVODANSKIH SRBA

Uvod

Osvrt na srednjoškolsko fizičko vaspitanje vojvodanskih Srba, do 1914. godine, iz ugla doprinosa njegovih istinskih reformatora dr Đorđa Natoševića, Aleksandra Demetrovića, dr Tihomira Ostojića, Pavla Miljuševića i Gligorija Mirkovića, predstavlja svojevrsno sećanje pedagoške misli na „budućnost“. Afirmacijom doprinosa pojedinaca koji su svojim radom obeležili nacionalnu istoriju fizičkog vaspitanja, valorizujemo stručno pedagoški potencijal kao jedan od najvažnijih faktora budućeg razvoja fizičke kulture. Snaga povezanosti teorije¹ i prakse, ali i neugasla svetlost „lučonoša“ modernog fizičkog vaspitanja, danas, a posebno sutra, udaljava nas od nesreće onih koji „ne znaju šta hoće“ i katastrofičnosti onih koji „ne znaju šta mogu“. I danas, baš kao što je to juče bio Beč, Drezden i Bučarov Zagreb, potrebna su nam izvorišta novih – evropskih ideja, ali i svest da „ravnotežu“ unutar podeljenog sveta nalazimo i u delima zavodljivog istoka, a posebno u stvaralaštvu vlastitog naroda.

1. dr Đorđe Natošević

slika 1

¹ “. . . u svakom konkretnom društvu, ili društvenoj sredini, i nezavisno od vremena u koje se odigrava, razvoj fizičke kulture i njena efikasnost zavise i od čitavog niza tzv. objektivnih faktora koji posredno ili neposredno određuju granice njenog razvoja i funkcionisanja. U sadašnjem trenutku u red ovih faktora mogu se svrstati sledeći faktori: materijalno-tehnička sredstva, stručni kadrovi, finansijska sredstva i sistem finansiranja, sistem organizovanosti, propaganda i sistem informisanja i stručne službe.” Berković, L. i Vuković, R. (1997). Teorija fizičke kulture, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad.

Naš poznati školski reformator, Đorđe Natošević (slika 1), rođen je 1821. u Starom Slankamenu. Medicinske studije u Beču završio je 1850. godine i kao lekar radio je kratko vreme u Novom Sadu, jer je već 1853. godine postao direktor Srpske velike gimnazije u Novom Sadu. Od tada će ceo svoj život posvetiti razvoju i jačanju školstva kod Srba, a posebno fizičkog vaspitanja. Naime, još kao student medicine u Beču, 1845—1850, Natošević pokazuje interes za telesnim vežbanjem i, kako sam kaže, posećuje i vežba u ustanovama gde se negovala gimnastika pod nadzorom tada prvog učitelja gimnastike u Beču. Zato još 1848. godine mladi Natošević, u svojim beleškama, „Spomenici i zadužbine“, razmišlja o tome da se u svim srpskim školama, između ostaloga, zavede **gimnastika i plivanje**. Tu ljubav i interesovanje za telesno vežbanje preneće kasnije Natošević svojim đacima i sredini koja će ga okruživati. Jedna od prvih akcija koju je Natošević izveo, došavši na poziv episkopa Platona za direktora srpske gimnazije u Novom Sadu, bila je akcija na **stvaranju potrebnih uslova za normalno telesno vežbanje njegovih štićenika**.

„Natošević će u tu svrhu stvoriti za ono vreme odlične uslove, kako za vežbanje na otvorenom prostoru, tako i za vežbanje u adaptiranoj zatvorenoj prostoriji. Sam će se brinuti o nastavi fizičkog vaspitanja, što postaje jedan od najvažnijih predmeta u ovoj školi. U praksu ove škole uvodi javne gimnastičke priredbe, a **ocenjivanje postaje obavezno** u nastavi fizičkog vaspitanja.”¹

Nažalost, Natošević već 1857. godine napušta ovu školu i postaje glavni školski referent za sve srpske škole u karlovačkoj mitropoliji čime novosadska gimnazija gubi vrsnog profesora i sposobnog direktora.

Iako je novosadska srpska gimnazija mnogo izgubila odlaskom dr Natoševića, posebno nastava fizičkog vaspitanja, koja se praktično ugasila, školstvo ugarskih Srba je dobilo vrlo sposobnog lidera i prosvetnog reformatora. U sklopu svog ukupnog angažovanja na polju obrazovanja i vaspitanja, posebno mnogo je doprineo razvoju fizičke kulture. Već na prvim seminarima koje održava u Kikindi, Somboru i Vršcu 1857. godine, između ostaloga, Natošević daje uputstva srpskim učiteljima kako da vode nastavu fizičkog vaspitanja u osnovnim školama.

Pored toga, u časopisu „Školski list“, pod nazivom „I—IV. gimnastičko kolo“, daje opis vežbi i elementarnih igara koje je odabrao za potrebe srpskih osnovnih škola (1858—1861). U pomenutom časopisu Natošević će tokom celog svoga života saradivati brojnim člancima iz oblasti fizičke kulture. U njima će biti opisane vežbe iz savremene prakse za razne profile srpskih škola; u njima su razna obaveštenja o fizičkom vaspitanju, to su često izveštaji o radu, o nastavnom planu i programu, itd. Posebno treba istaći elementarne igre koje je objavio u „Dodatku Školskog lista“ — u „Prijetelju srbske mladeži“, 1866—1867. godine.

Kao glavni školski referent, Natošević se neumorno borio sa svim preprekama koje su se postavljale u razvoju školske fizičke kulture. U toj borbi nije prezaao ni od dr-

¹ Berar, M., Milošević, Z. (2009). *Školsko fizičko vaspitanje kod vojvođanskih Srba do 1914. godine*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad i Pedagoški fakultet, Sombor, str. 246

žavnih školskih vlasti, a posebno je oštar bio ako su se subjektivni razlozi postavljali kao kočnica u razvoju fizičke kulture.

Dr Đorđe Natošević je dao ogroman doprinos razvoju školstva uopšte a posebno fizičke kulture kod Srba u Vojvodini u drugoj polovini 19. veka, te je 1881. godine izabran za predsednika Matice Srpske, funkciju koju će predano obavljati sve do svoje smrti 1887. godine.

2. dr Tihomir Ostojić

Ostojić dr Tihomir rođen je 5. jula 1865. godine u Ostojićevu, a umro 18. oktobra 1921. godine u Beču. Gimnaziju je završio u Novom Sadu, a filozofski fakultet u Budimpešti. Doktorirao je u Beču 1907. godine.

Posle Natoševića, dr Tihomir Ostojić (slika 2) je bio najveći propagator i organizator fizičkog vaspitanja u ovom periodu. Iako mu je u nastavi specijalnost bila druga oblast, on će uporedo sa njom punih deset godina (1890–1901) držati nastavu „gimnastike“ đacima srpske gimnazije u Novom Sadu.

Treba istaći da je Ostojić, pored Aleksandra Demetrovića u srpskoj učiteljskoj školi u Somboru, bio **prvi kvalifikovani nastavnik fizičkog vaspitanja u vojvodanskim srpskim srednjim školama**. On je 14. septembra 1888. godine u Budimpešti stekao zvanje nastavnika gimnastike.¹ Mada je Ostojić izuzetno mnogo doprineo afirmaciji fizičke kulture, njegov učinak, dok je vodio nastavu fizičkog vaspitanja u novosadskoj gimnaziji, **nije bio zapažen**. Neka nerešena pitanja između Školskog saveta i nastavničkog kolegija gimnazije, s jedne strane, i samog Ostojića, s druge strane, doprineće da se fizičko vaspitanje u ovoj eminentnoj gimnaziji ne odvija onako kako je ona po ugledu zasluživala.

slika 2

¹ Ostojić je diplomu nastavnika gimnastike stekao od Nacionalnog gimnastičkog saveza Mađarske posle tečaja koji je trajao od 1. novembra 1886. do 5. maja 1887. godine.

Međutim, van srpske gimnazije, dr Tihomir Ostojić je svojim raznorodnim aktivnostima toliko doprineo popularizaciji i širenju fizičke kulture kod vojvođanskih Srba u ovom periodu (**osnivanja gimnastičkih i sokolskih organizacija**), da će ostaviti trajne i neizbrisive tragove u fizičkoj kulturi naših naroda.

Naročito je izražena njegova aktivnost na **polju pisane reči u fizičkoj kulturi**: u tom poslu se sasvim približio svom uzoru i velikom prethodniku – Đorđu Natoševiću. Od više objavljenih radova iz ove oblasti, posebnu pažnju zaslužuju članci koji su objavljeni u novosadskom „Pokretu“, 1904. godine. On u njima iznosi pravo stanje u fizičkoj kulturi naših naroda, otvoreno ističe problem stručnih kadrova, nedostatak objekata, kritikuje nastavni plan i program iz fizičkog vaspitanja, ističe potrebu organizovanja u fizičkoj kulturi pri čemu ispoljava vrlo oštar stav prema odgovornim za nastalu situaciju.

Mada je njegov doprinos u kulturnom razvoju naših naroda bio daleko veći na drugim kulturnim područjima, ono što je učinio u fizičkoj kulturi je dovoljno da se, posle Natoševića, svrsta u najzaslužnije za razvoj ove oblasti.

3. Aleksandar Demetrović - Šana

Aleksandar Demetrović (slika 3) je rođen 1838. godine u Somboru. Tu je završio osnovnu i realnu školu, a u Drezdenu 1859. godine „zavod za učitelja gimnastike“, kada je stekao diplomu „**turnmajstora**“. Završivši među prvima drezdensku školu, koja je posle berlinske bila najstarija u Nemačkoj, Demetrović je bio **među prvim školovanim stručnjacima fizičke kulture kod naših naroda**.

slika 3 Aleksandar Demetrović Šana (s bradom)

Međutim, kako se od rane mladosti bavio akrobatikom, **on će više od deset godina provesti kao akrobata u putujućim cirkusima**. Putujući kroz razne zemlje, upoznaje se sa raznim sportovima koje će kasnije doneti sa sobom u Sombor. Po dolasku u Sombor Demetrović biva postavljen za nastavnika gimnastike u srpskoj učiteljskoj školi, od 1. maja 1870. godine do 1. oktobra 1871. godine, kao privremeni, a od tada kao redovni nastavnik. Već 1872. godine Demetrović preuzima nastavu gimnastike i u dr-

žavnoj gimnaziji, a od 1875. godine i učenicama Srpske više devojačke škole u Somboru. Od 1879. godine uvodi se nastava gimnastike i za učenice učiteljske škole, tako da će Demetrović držati nastavu fizičkog vaspitanja za skoro sve somborske srednjoškolce u to vreme.

Njegovim dolaskom Sombor dobija vrsnog sportskog stručnjaka i predanog radnika u fizičkoj kulturi. To se naročito oseća na početku njegove prosvetne karijere. No, treba istaći da je njegov **doprinos razvoju sporta** bio znatno veći nego učinak u nastavi fizičkog vaspitanja srpske učiteljske škole. Verovatno kao posledica višegodišnjeg lutanja po raznim zemljama, Demetrović se služio u nastavi nekom čudnom stručnom terminologijom, i to na iskvarenom maternjem jeziku, a isto tako nije uspevao u nastavi da se prilagodi potrebama ove vrste škole zbog čega neće uživati veliki autoritet.

Na račun njegovog rada, naročito, često je stavljao primedbe glavni školski referent Natošević. Posebno oštra primedba na račun njegovog rada upućena je od strane Natoševića 1882. godine, kada je ovaj bio u inspekciji škole.

Međutim, ne može se zbog toga zanemariti njegov doprinos razvoju fizičke kulture ovog kraja. **Njegovom inicijativom u Somboru su nastali i razvijali se mnogi sportovi, a njegovom zaslugom u ovom gradu je sagrađena i prva gimnastička sala.** Pored toga, on će više godina biti jedini i glavni organizator mnogih nastupa i sportskih takmičenja u Somboru i okolini. Posebno dobre rezultate ostvario je u radu sa gimnazijskom omladinom, sa kojima će ostvariti niz priznanja na takmičenjima u gimnastici i atletici. Sa njima će 1896. godine osvojiti više priznanja i medalja na srednjoškolskom takmičenju u Budimpešti, a sam Demetrović dobija specijalnu **diplomu za izuzetan doprinos na polju fizičke kulture.** Isto tako, Demetrović je brinuo o nastavi fizičkog vaspitanja u Srpskoj višoj devojačkoj školi u Somboru gde je punih 30 godina predavao gimnastiku u svim razredima.

Aleksandar Demetrović odlazi 1905. godine u penziju, a umro je u Somboru 24. aprila 1912. godine.

4. Gligorije Gliša Mirković

Gliša Mirković (slika 4) je najmlađi predstavnik odabrane grupe istaknutih („veličanstvenih“) pedagoga fizičke kulture. Međutim, po nekim svojim delima prevazišao je svoje prethodnike. Rođen je u Pivnicama, 12. januara 1877. godine. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, tri razreda gimnazije u Somboru, a četvrti u Novom Sadu, 1898. godine sa odličnim uspehom završava učiteljsku školu u Somboru i odlazi na službovanje u Šid (gde su se 1895. godine preselili njegovi roditelji).

Već 1902. godine biva premešten za učitelja u srpskoj osnovnoj školi u Novom Sadu, gde će se zadržati svega dve godine, a potom odlazi u Budimpeštu na studije. Nakon završenih studija¹, vraća se sa diplomom profesora fizičkog vaspitanja baš u trenutku kada ugarske školske vlasti traže od srpskih srednjih škola da za predmet fizičkog vaspitanja moraju imati kvalifikovane stručnjake. Došavši u školu, koja je imala

¹ Gligorije Mirković je u Budimpešti završio Višu pedagošku školu i akademiju za telesno vežbanje, nakon koje je dobio diplomu profesora fizičkog vaspitanja za potpune gimnazije.

vrlo dobre uslove za rad i bogatu tradiciju na polju fizičke kulture, on će svojim predanim radom još više podići ugled ove škole. Shvativši da je permanentno stručno usavršavanje vrlo značajno u njegovom pozivu, on se ne zadovoljava stečenim znanjem u Budimpešti: prati skoro svu evropsku stručnu literaturu iz koje će crpeti uvek nove i aktuelne informacije o fizičkoj kulturi. Na taj način uspevao je u svojoj nastavi da se drži uvek progresivnih stremljenja u fizičkoj kulturi.

slika 4

Uvažavajući, pre svega, zdravstveno-higijenske i biološke zahteve, Mirković je više **od svih ostalih vodio računa o pravilnom telesnom razvoju, pravilnom držanju tela i poboljšanju funkcionalnih sposobnosti svojih vaspitanika.** Pored praktičnog rada na otklanjanju telesnih deformacija, on drži i teoretsku nastavu u kojoj objašnjava učenicima nastanak telesnih deformacija, o njihovoj štetnosti i o merama na preventivi i njihovom otklanjanju. U borbi protiv nastanka telesnih deformacija, Mirković od 1912/13. godine vrši specijalne preglede učenika i registruje učenike sa telesnom deformacijom. Da bi stekao što potpuniju sliku o telesnom razvoju i psihofizičkim sposobnostima učenika, **dva puta godišnje** Mirković sprovodi određena merenja i testiranja. Na kraju svake školske godine dobijeni rezultati se objavljuju u štampanom školskom izveštaju što je i njemu i svim drugim zainteresovanim omogućavalo da na lak način prate telesni razvoj gimnazijalaca. Iako se u osnovi svoga rada držao švedskog gimnastičkog sistema, on je u fizičkom vaspitanju koristio i druge forme rada. Tako, kada god su vremenski uslovi dopuštali, čas fizičkog vaspitanja je držao na otvorenom prostoru gde je najviše primenjivao raznovrsne igre, tačnije i druge atletske discipline.

Za svoj rad Mirković je bio više puta pohvaljen. O njegovom radu najpohvalnije se izražava ministarski poslanik Mano Safka, koji je posetio ovu školu 10. maja 1911. godine. Njemu se, takođe, odaje posebno priznanje kada je 1910. godine izabran u grupu najpoznatijih austrougarskih stručnjaka koji su poslani na stručno usavršavanje u Budimpeštu. Kao istaknutog stručnjaka na polju fizičke kulture, Školski savet 17. fe-

bruara 1912. godine bira Mirkovića u tzv. „Stručnu anketu“ sa zadatkom da sastavi nacrt za nastavnu osnovu iz gimnastike i dečijih igara za srpske osnovne škole.

Mirković se posebno brinuo o spravama i rekvizitima za fizičko vaspitanje. Neumornim zauzimanjem uspeo je tako da opskrbi kabinet za fizičko vaspitanje u svojoj školi, pa će novosadska gimnazija u tom pogledu biti nadaleko poznata.

Na kraju treba istaći da Gligorije Mirković nije bio samo vrstan pedagog već i plodan pisac stručnih članaka iz fizičke kulture. Svojim radovima, objavljenim u raznim pedagoškim časopisima, on će znatno pomoći stručnom obrazovanju srpskih prosvetnih radnika na polju fizičke kulture.

5. Pavle Miljušević

Pavle Miljušević (slika 5) je rođen 27. januara 1870. godine u Radovici. Nižu srednju i učiteljsku školu završio je u Zagrebu, gde je 1896. godine završio i 18-mesečni tečaj za učitelje gimnastike.

Obzirom da će ubrzo nakon školovanja nastaviti profesionalnu karijeru u Sremskim Karlovcima, neophodno je istaći da, i pored nekoliko neuspeh pokušaja da se uvede nastava fizičkog vaspitanja u najstarijoj srpskoj gimnaziji¹, to će uslediti kasnije od svih drugih srpskih srednjih škola u Vojvodini. **Tek školske 1892/93.** godine Patronat karlovačke gimnazije naređuje aktom br. 311/1892. da učenici ove škole obavezno vežbaju tri sata nedeljno.

I dok su nekoliko godina ovaj predmet vodili nestručnjaci, i pored gimnastičke dvorane i drugih pogodnosti, predmet fizičkog vaspitanja nije uspeo da stekne odgovarajući ugled. **Tek dolaskom Pavla Miljuševića, školske 1897/98. godine,** ova škola dobija mladog i ambicioznog stručnjaka za fizičko vaspitanje. Završivši tečaj za učitelja gimnastike, koji je vrlo savesno pripremio i organizovao poznati reformator fizičke kulture – **dr Franjo Bučar**, Miljušević se za ono vreme solidno stručno pripremio za budući poziv.

slika 5

¹ Gimnazija u Sremskim Karlovcima osnovana je 1791. godine

Po prirodi otvoren, vredan i zaljubljen u svoj poziv, on će najviše doprineti da fizičko vaspitanje vrlo brzo postane cenjen predmet u ovoj školi. Postavljajući za osnovni cilj „**sistematsko i harmonično razvijanje podjednako svih mišića tela, obzirujući se vazda na bitne uvete fiziologije**“¹, Miljušević u nastavu fizičkog vaspitanja unosi nov i bogatiji program. U početku je primenjivao pretežno **nemački** gimnastički sistem kombinovan sa švedskom, a kasnije se sve više u svome radu oslanja na **švedski** gimnastički sistem. U periodu 1908–1914. godine sve češće se koriste **sokolske** vežbe u njegovom radu. Pored pomenutog, on vrlo veliku pažnju posvećuje i nekim **borilačkim veštinama, posebno mačevanju**, jer je i sam bio vrstan mačevalac. Takođe, upoznaje svoje učenike sa novim sportskim igrama, kao što su: **tenis**, za koji je odmah kupljena potrebna oprema i izgrađen teren, i **fudbal**.

Pored redovne nastave, Miljušević vrlo često organizuje i vannastavne aktivnosti, najčešće u obliku raznih takmičenja i, po sadržaju bogate, izlete. Isto tako, mnogo se angažuje **u radu sokolskog društva** koje je najviše članova regrutovalo baš iz gimnazije. Svojim 35-godišnjim radom u ovoj školi Miljušević je ostavio duboke tragove u njezinoj istoriji i doprineo je da ova renomirana škola i na polju fizičke kulture stekne visoki ugled.

6. Zaključak

Srpska inteligencija koja danas, uči opominjuće lekcije površnosti i nezainteresovanosti, čak i onih najobrazovanijih, obavezna je prema budućim pokolenjima, da osvrtnjem u smeru „tragova“, potraži novi smisao u, neretko, nametnutim putevima. Na tom putu, nema sumnje, teško je prepoznati mesto i ulogu politike, ekonomije, kulture a ponajmanje fizičke kulture i školstva u celini, ali nije li 19. i 20. vek posejao „maglu“ iz koje se i danas teško mogu „razabrati“ odnosi globalnih i nacionalnih ciljeva, modernih i tradicionalnih pogleda, uživalaštva trošenja i stvaralaštva rada - vežbanja. Učimo od drugih, ali poštujućmo i naše, bar one koji su učili od sveta, a svet ih je poštovao. Takvi su bili „petorica veličanstvenih“.

Literatura:

1. Arhiv SANU, Srem. Karlovci, fond SS, akt br. 313 iz 1878.
2. Berar, M., Milošević, Z. (2009). *Školsko fizičko vaspitanje kod vojvođanskih Srba do 1914. godine*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad i Pedagoški fakultet, Sombor.
3. *Dve stotine godina obrazovanja učitelja u Somboru* (1978), Sombor.
4. *Izveštaj Srpske pravoslavne velike gimnazije u Novom Sadu za školsku 1905/06* (1906), Novi Sad.
5. *Izveštaj Srpske velike gimnazije karlovačke za školsku 1897/98* (1898), knjiga XLVI, godina XXXIX, Sremski Karlovci.

¹ Izveštaj Srpske velike gimnazije karlovačke za školsku 1897/98, knjiga XLVI, godina XXXIX, Srem Karlovci 1898, str. 48.

6. Mirković, G. *Autobiografija*, Rukopisno odeljenje Matice srpske, Novi Sad, M.12.455.
7. Stajić, V. (1949). *Srpska pravoslavna velika gimnazija u Novom Sadu*, Matica srpska, Novi Sad.
8. Varađanin, A. (1921). *Stogodišnjica dra Đorđa Natoševića*, Novi Sad.

FIVE MAGNIFICENT PEOPLE” IN THE FIELD OF SECODARY SCHOOL PHYSICAL EDUCATION OF THE SERBS IN VOJVODINA

From the aspect of contributions of true reformers Dr Đorđe Natošević, Aleksandar Demetrović, Dr Tihomir Ostojić, Pavle Miljušević, and Gligorije Mirković, secondary school education of the Serbs in Vojvodina until 1914, represents a specific recollection of the pedagogical thought in terms of “future”. It is not for no reason that focusing on the contribution of certain individuals i.e. torchbearers of the modern physical education today, especially tomorrow, sets us apart from misfortunes of those who “do not know what they want” and catastrophe of those who “do not know what they can do”. Today, as once used to be the case with Vienna, Dresden and Bučarov’s Zagreb, we need a source of new European ideas, as well as awareness that “balance” within the divided world can be found in the works of seductive East, especially in the achievements of our own people.

It is for this very reason that the Serbian intelligence, which is being taught warning lessons about superficiality and uninterestedness of even the most educated ones, is responsible towards future generations to follow the “track of the past” in order to find new sense on frequently imposed paths. In this direction, it is doubtlessly difficult to recognize the place and role of politics, economy, culture and least of all physical culture and education as a whole, however, one cannot deny the fact that the 19th and 20th centuries spread the “fog” in which it is difficult to “distinguish” the relations between global and national goals, modern and traditional attitudes, pleasure of squandering and creativity of work.